

E.Ə.Mollayeva
Bakı Dövlət Universiteti
elzamollayeva@rambler.ru

QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ TƏRBİYƏNİN İNKİŞAF DİNAMİKASI

Açar sözlər: qloballaşma, milli dəyərlər, bəşəri dəyərlər, milli özünüdərk, mənəvi ekologiya, Şərqi və Qərbi mənəvi dəyərlər sistemi

Müasir dövrdə gedən sürətli qloballaşma prosesi tərbiyə sahəsinə yeni yanaşmanı aktuallaşdırır. Bütün dünyani əhatə edən bu planetar prosesin müsbət və mənfi təsirinin elmi araşdırılması onun mahiyyətinin düzgün müəyyənləşdirilməsinə şərait yaradır. Bununla da sosial, siyasi və iqtisadi sahələrdə optimal yolların axtarılıb tətbiq edilməsi məsələsi günün vacib problemi kimi təhsil-tərbiyə prosesində də yeni tərbiyə konsepsiyanlarının hazırlanması zərurətini ortaya qoyur.

Qloballaşmanın dağıcılı təsirini daha çox tərbiyə, mənəviyyat sahəsində görürük və hiss edirik. Qloballaşma prosesi bu gün dünya xalqlarını, müxtəlif rakurslardan cərəyan edən hadisələri sürətlə öz daxilinə çəkib qarışışlanmaz qüvvət mənbəyinə çevrilir və bu güclü amilin təcavüzündən güclü əxlaqa, milli tərbiyə sisteminiə əsaslanan xalqlar müəyyən qədər qoruna bilirlər. Bu istiqamətdə gələcək nəsillərin tərbiyəsi onların mənəvi dünyasında millilik ilə qloballıq arasındaki nisbətin hansı tərəfin xeyrinə həll olunmasında güclü rola malik şərtidir. Uşaqların tərbiyəsində milli köklərə istinad etmək bizi gələcəkdə qloballaşmanın içərisində əriyib yox olmaqdan qoruya bilər.

Э.А.Моллаева

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ ВОСПИТАНИЯ В УСЛОВИИ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Ключевые слова: глобализация, национальные ценности, общечеловеческие ценности, национальное самосознание, духовная экология, восточная и западная система моральных ценностей

Быстрый процесс глобализации в наше время требует нового подхода к образованию. Научное изучение положительных и отрицательных последствий этого планетарного процесса, охватывающего весь мир, позволяет правильно определить его суть. Таким образом, поиск и применение оптимальных путей в социальной, политической и экономической сферах подчеркивает необходимость разработки новых образовательных концепций в образовательном процессе как важную проблему дня.

Мы больше видим и чувствуем деструктивные последствия глобализации в области образования и нравственности. Сегодня процесс глобализации стремительно привлекает народы мира, события с разных сторон и становятся

непреодолимым источником силы, а нации, основанные на сильной морали, национальная система образования может быть в некоторой степени защищена от агрессии этой могущественной фактор. Воспитание будущих поколений в этом направлении – условие, которое играет важную роль в принятии решения в их пользу в их духовном мире отношения между национальностью и глобализацией. Опора на национальные корни в воспитании детей может защитить нас от исчезновения в глобализации в будущем.

E.A.Mollayeva

DYNAMICS OF UPBRINGING DEVELOPMENT IN TERMS OF GLOBALIZATION

Keywords: globalization, national values, general values, national self-awareness, spiritual ecology, eastern and western system of moral values

The rapid process of globalization in our time requires a new approach to education. Scientific study of the positive and negative consequences of this planetary process covering the whole world allows you to correctly determine its essence. Thus, the search and application of optimal paths in the social, political and economic fields emphasizes the need to develop new educational concepts in the educational process as an important day issue.

We see more and feel the destructive consequences of globalization in the field of education and morality. Today, the process of globalization rapidly attracts the peoples of the world, events from different sides and become an insurmountable source of force, and a nation based on strong morality, a national education system can be somewhat protected from aggression of this powerful factor. Education of future generations in this direction is a condition that plays an important role in making a decision in their favor in their spiritual world relations between nationality and globalization. Support for national roots in the education of children can protect us from disappearance in globalization in the future.

*Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də
fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam.*

Heydər Əliyev

Sürətli qloballaşma prosesi ilə müşayiət edilən müasir dövrdə cəmiyyətin bütün sahələrinə yenidən baxış aktual vəzifə kimi meydana çıxır və bu aktuallıq özünü daha çox tərbiyə sahəsində bürüzə verir. XXI əsr qloballaşma əsri kimi bəşər tarixində yer almaqla bu prosesin həm müsbət, həm də mənfi tərəflərini özündə ehtiva edir. Aydın məsələdir ki, cəmiyyətdə baş verən hadisə və proseslərə birtərəfli yanaşma onun mahiyyətinin tam açılmasına mane olacaq. Bu üzdən qloballaşmanın mahiyyətinin düzgün müəyyənləşdirilməsi həm sosial, həm siyasi,

həm də iqtisadi cəhətdən yeni optimal yolların təpilmasına şərait yaradır.

«Dünyani şüur idarə edir» və bu fəlsəfi aksiomə əsasən, qloballaşma da şüurdan başlayır. Cəmiyyətin qloballaşmaya münasibəti heç də birmənalı deyil və onun üzvləri qloballaşmanı təqdir və tənqid edənlər qrupuna bölünürələr. Hər iki yanaşmada obyektiv reallıq var və bu prosesə daha peşkar yanaşmada onların sintezi vacibdir. Eyni zamanda insan həyatında mühüm rol oynayan onun sosial-mənəvi məkanının – sosial-mənəvi ekologiyasının təmizliyinin qeydində qalmaq lazımdır. Dünyada baş verən ümumi böhranlar (fiziki, bioloji, iqtisadi, siyasi, sosial) fonunda sosial-mənəvi ekologiyada gedən tənəzzül digər böhranlara nisbətən daha ağır və sarsıcı olur. Onun fəsadlarını aradan qaldırmaq üçün isə uzun illər lazım olur və “ona görə də sosial-mənəvi mühitin saflığının qorunması dövrün qlobal problemlərindən biridir. Bayağı mədəniyyətin ayaq açıb yeridiyi, xarici ölkələrdən milli-mənəvi mühitimizə yabançı olan təsirlərin gücləndiyi bir vaxtda sosial-mənəvi ekologyanın problemlərini öyrənmək və lazım geldikdə həyəcan təbili çalmaq lazımdır” (3, s.16).

Qloballaşma dünyada gedən bütün hadisələrə, bütün sahələrə öz güclü təsirini göstərməklə zahirən qarşısalınmaz, dağdıcı proses kimi görünür. Xüsusilə böyük meqapolislərdə miqrasiyanın nəticəsi kimi ortaya çıxan şərq və qərb mədəniyyətlərərasi integrasiya köcüb gələn miqrant ailələrin uşaqlarını sosial adaptasiyada çətinliklərə üz-üzə qoyur. Nəticədə, qərbin həyat tərzini getdikcə mənimşəyən bu uşaqlar qloballaşmanın qurbanlarına çevrilirlər.

Bu zaman hadisələrin pedaqoji-psixoloji spesifikasiyini anlamaq üçün “qloballaşma” anlayışının düzgün elmi məzmununu bilmək vacibdir. Çünkü həm kütləvi, həm də elmi ədəbiyyatda bu anlayışa çox tez-tez rast gəlirik.

“Qloballaşma” sözünün tərkibi latınca “qlobus”, yəni küre və qlobal, fransızca “ümumi” sözdən ibarətdir. Qısa siyasi lüğətdə ona bələ tərif verilir: “Qlobal ən ümumi, bütün yer üzünü əhatə edən deməkdir” (5, s.44). 1967-ci ildə ilk dəfə bu termin dünyada gedən əsaslı proseslərin mahiyyətini izah etmək məqsədilə işlədilmişdir.

Qloballaşmaya verilən təriflər arasında onu daha çox iqtisadiyyata və ya mənəviyyata aid edənlərə rast gəlmək olur. Z.Qaralov qloballaşmanı belə xarakterizə edirdi: “Qloballaşma müasir iqtisadiyyatda hər hansı hadisənin ümumdünya əhəmiyyəti kəsb etməsidir. On çox iqtisadiyyat sahəsinə aid edilir. Qloballaşma – dünyanın struktur diferensiasiyasına varlı və kasib dövlətlərin qarşılıqlı münasibətlərinə və onların mədəniyyətinin qarşılıqlı əlaqələrinə həm müsbət, həm də mənfi təsir göstərən ziddiyətli prosesdir” (4, s.37).

Göründüyü kimi, Z.Qaralov qloballaşmada dominant olaraq iqtisadiyyatı götürsə də, mədəniyyətlərin, bu mədəniyyətə malik olan dünya xalqlarının tərbiyə sistemlərinin də qarşılıqlı əlaqələrini qeyd edir. Ümumiyyətlə, qloballaşma həm iqtisadi, həm də mədəni sahəni əhatə edən meqaamil kimi qəbul edilə bilər.

XXI əsrə qədər tarixdə mövcud olmuş qloballaşmanın müsbət təzahürləri

özünü dünya dinlerinin yaranması və yayılmasında (Tövrat, Zəbur, İncil, Quran), odun, çaxın keşf edilməsində, mənfi təzahürləri isə dünya müharibələrinin, qlobal mafiyaların, qlobal xəstəliklərin, qlobal miqrasiyanın baş verməsində göstərmişdir.

Qloballaşmanın dağıdıcı təsirini daha çox təbiyə, mənəviyyat sahəsində görürük və hiss edirik. Bu prosesə milli mənlik şüuru güclü olan xalqlar və millətlər davam gətirib öz milli özünəməxsusluğunu saxlaya bilirlər. Bu xüsusda S.Xəlilov yazar: "Ot kökü üstə bitər", - deyirlər. Lakin insanlar da müxtəlifdir, köklər də. Birillik, yüzillik, minillik köklər üzərində dayananların zəmanətinə sınaqlarına qarşı müqavimətləri də müxtəlif olur" (, s.15). Çox güman ki, dünyani cənginə alan bu prosesdə milli və tarixi kökləri güclü olan, rişələri daha dərin qatlara gedən xalqlar mental dəyərlərini saxlamaqla millilikdən bəşəriliyə doğru uzanan təkamül yolunu seçirlər. Milli şüuru güclü olan xalqların uzun əsrlər və eralar boyu mövcudluğu qloballaşma şəraitində yaşamağın obyektiv və subyektiv şərtlərini özündə ehtiva edir. Bu mövcudluqda güclü mənəvi dayaqlara söykənən təbiyə əsaslı rol oynayır və xalqların assimilyasiya, dissimilyasiya proseslərinə davamlılığında güclü amil kimi çıxış edir.

Azərbaycan xalqı da zaman-zaman qloballaşmanın təsirinə bu və ya digər formada məruz qalmış, öz mental dəyərlərini, milli xüsusiyyətlərini tarixin keşməkeşli dövrlərinin sınağından çıxarımışdır. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin milli-mənəvi dəyərlərimizə verdiyi qiymət qloballaşma şəraitində qarşımızda duran vəzifələri eks etdirir: "Azərbaycan xalqı müstəmləkəçilik zülmü altında nə qədər yaşayıbdır... Ancaq dilini də, dinini də, adət-ənənəsini də öz mənəvi əxlaq mentalitetini də saxlayıbdır, bütün əxlaqi normalarını-hamisini saxlayıbdır... Mən bu gün bir azərbaycanlı kimi, özündə həm milli-mənəvi dəyərləri, həm də ümumi bəşəri dəyərləri cəm edən bir insan kimi deyirəm ki, bizim xalqımızın mənəvi-əxlaqi mentaliteti onun ən böyük sərvətidir. Biz bunları qiymətləndirməliyik. Şübhəsiz ki, mentaliteti o birisindən fərqli olmayan xalq öz xarakterini göstərə bilməz. Hər xalqın öz mentaliteti, əxlaqi qaydaları vardır. Bizdə nə qədər gözəl qaydalar var. İndi onları nayəsə başqa şeylərə qurban vermək olmaz... Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz, bizim tarixi köklərimiz, bizim dilimiz və dinimiz – hamısı bizim milli ideologiyamızın böyük bir hissəsidir, böyük bir qoludur" (1, s.223-224).

Qloballaşma prosesi bu gün dünya xalqlarını, müxtəlif rakurslardan cərəyan edən hadisələri sürətlə öz daxilinə çəkib qarşışılınmaz qüvvət mənbəyinə çevirir və bu güclü amilin təcavüzündən güclü əxlaqa, milli təbiyə sisteminə əsaslanan xalqlar müəyyən qədər qoruna bilirlər. Bu istiqamətdə gələcək nəsillərin təbiyəsi onların mənəvi dünyasında millilik ilə qloballıq arasındaki nisbətin hansı tərafın xeyrinə həll olunmasında güclü rola malik şərtidir. Uşaqların təbiyəsində milli köklərə istinad etmək bizi gələcəkdə qloballaşmanın içərisində əriyib yox olmaqdan qoruya bilər.

Bəs bu təbiyə hansı istiqamətlərdə aparılmadır? Gələcək nəsillərin təbiyəsi

ailə, məktəb və ictimaiyyətin birgə fəaliyyətində intişar tapır və bu sosial-ictimai institutların hər birinin təbiyə sahəsində öz vəzifələri, prioritətləri vardır.

Ailə uşaqların təbiyəsinin məzmununda əsaslı rola malik olan ilk cəmiyyət kimi onların hansı dəyərlər əsasında təbiyə olunması ilə şərtlənir. Məhz ailə təbiyəsi ilə qloballaşma şəraitinə davam gətirən nəsillərin yetişdirilməsinin əsası qoyulur və bu beşikdən, ana laylasından başlayır. Bu sahədə ailə dəyərlərinin mental və ya kosmopolit yanaşmaya əsaslanması orada böyükən uşaqın təbiyəsinə ciddi təsir göstərir. Belə ki, bir sira ailələr təbiyə prosesini milli-mənəvi dəyərlər, mental xüsusiyyətlərin dominantlığı şəraitində aparmaqla uşaqda Şərq ailəsinə məxsus spesifikasiyi aşılamağa çalışırlar. Bəzi ailələr isə müasirliyin əlaməti kimi təbiyədə "ifrat müstəqilliyi", "açıq-saçılığı", daha çox Avropa dəyərlərinə əsaslanmayı tətbiq edirlər. Hər iki yanaşmada ailə sosial funksiya baxımından təbiyədə optimal yol tapmalıdır və bu optimallıq həm Şərq, həm də Qərb təbiyə sistemindəki mütarəqqi dəyərlərin sintezinə əsaslanmalıdır. Bu gün onszu da nə Şərq, nə də Qərb qloballaşma prosesindən kənardə mövcud olmaq gücünə malik deyil. Bəzən qloballaşmada daha çox Qərb dəyərlərini dominant təsir gücü kimi qələmə verirlər və əlbəttə, burada müəyyən qədər həqiqət var. Qərbin güclü iqtisadiyyata, yeni texnologiyalara Şərqdən əvvəl malik olması və digər obyektiv amillər onun qloballaşmada üstünlüyünü təmin edir. Bəs belə bir şəraitdə Azərbaycan ailəsi hansı yolu seçməlidir? Azərbaycan ailəsinin Qərb ailə institutuna örnək ola biləcək yazılmamış qanunları, ailədaxili münasibətləri Şərq müdrikliyinin ən bariz nümunəsi kimi özünü təsdiq etməkdədir. Tədqiqatçı Ə.Bədəlova Azərbaycan ailəsinin dünyaya integrasiya ediləcək keyfiyyətlərini belə səciyyələndirir: "Bizim dünyaya təbliğ olunası keyfiyyətlərimiz var. Niyə onları yaşıtmayaq, nümayiş etdirib başqalarına sevdirməyək? Niyə dünya bizi ailə institutumuza görə tanımasın? Niyə dünya bilməsin ki, yer üzündə bir ölkə var; orada kişi sözü, qadın ləyaqəti ən mötəbər hökmərdən, fərمانlardan üstündür" (2, s.22). Qərb isə ciddi sosial-əxlaqi dayaqlara malik olmalı olan ailəni ifrat azadlıq və müstəqillik kimi amillərlə ciddi zərba altında qoymaqla gələcək nəsillərin həm təbiyə, həm də demografik planda problemlərinə yol açır. Bu baxımdan qloballaşma şəraitində həm Şərq, həm də Qərb ailəsi eyni yanaşmaya əsaslanmaqla bəşəriyyəti planetar problemlərdən biri olan qloballaşmadan, demografik fəlakətlərdən qoruya bilər. Bu yanaşma təbiyə prosesində Şərq müdrikliyi ilə Qərb demokratiyasının sintezindən ibarət olmalıdır.

Təbiyədə əsaslı rola malik məktəb qloballaşma şəraitində cəmiyyətin sosial sifarişini yerinə yetirməklə, eyni zamanda milli-mənəvi dəyərlərə malik, öz xalqını, torpağını sevən, xalqının adət-ənənələrini şəxsi və ictimai fəaliyyətində yaşıdan vətəndaşların yetişdirilməsini prioritet vəzifə kimi qarşıya qoyur. Bu prosesdə məktəb ilə ailənin birgə fəaliyyəti, əlaqəsi güclü rola malikdir. Məktəb təkcə uşaqı təbiyə etmir, o həm də onun ailəsinə onun valideyinləri ilə münasibətlər sistemi əsasında təsir göstərir. Çünkü heç də valideyinlərin hamısı eyni səviyyədə olmur və

onların təbiyə ilə bağlı öz dəyərlər sistemi olur ki, onların da bəziləri bizim mental dəyərlərimizə uyğun olmaya bilər. Bu baxımdan məktəb həm şagirdin, həm də valideynin ictimai təbiyacısı kimi çıxış edir və bu prosesdə pedaqoji prosesin əsas figuru olan müəllimin ideya-siyasi və əlaqəsi səviyyəsinin rolü inkaredilməzdır.

Məktəbin qloballaşma prosesində rolundan danışarkən onun ailə ilə əlaqəsinin bu gün heç də qənaətbəxş olmamasını da qeyd etmək lazımdır və burada həm sosial, həm də iqtisadi amillərin öz payı var. Belə ki, ailənin iqtisadi təminatı ilə bağlı problemlər üzündən günün çox hissəsini işləməyə məcbur olan bəzi valideynlərin, istəsələr belə, məktəblə six əlaqə saxlamağa vaxtları olmur. Bir qrup valideyn isə vaxtı olsa belə, onlarda uşaqların təlim, təbiyəsinin vəziyyətini öyrənməyə daxili motivasiya olmur. Belə valideynlərin övladları sosial cəhətdən yetim uşaqlara çevrilib bəzi küçə qruplaşmalarına qoşulurlar. Digər qrupa daxil olan valideynlər isə məktəblə müntəzəm əlaqə saxlayır, onları uşağın təkcə təlim nailiyyətləri deyil, həm də təbiyə sahəsindəki göstəriciləri maraqlandırır. Araşdırmağa görə, belə valideynlərin əksəriyyəti ziyanlı təbəqədəndir. Bütün hallarda valideynlər tərəfindən məktəblə six əlaqəyə bəhanələrin gətirilməsi təəssüf doğurur və belə valideynlər unudurlar ki, uşağın əsl vətəndaş kimi böyüməsində iqtisadi təminatdan daha çox onun təbiyə aldığı mühit böyük rol oynayır.

Qloballaşma prosesini sürətləndirən və təbiyə sahəsində neqativ halların kütləviləşməsində əsas amillərdən biri də kütləvi informasiya vasitələri, xüsusilə, internet şəbəkəsidir. Internet insanların virtual sosiallaşmasına şərait yaratmaqla bərabər, müxtəlif xalqlara məxsus mədəni dəyərlərin və milli xüsusiyyətlərin assimiliyasiyasına münbit şərait yaradır. Əlbəttə, internetin həyatımızda rolunun ancaq mənfi tərəflərini qeyd etmək düzgün olmaz və hamimizə yaxşı məlumdur ki, sosial şəbəkələr gənc nəslin dünyagörüşünün formallaşmasında, sosial istiqamətdə təbiyələnməsində əsaslı rola malikdir. Artıq "internet əsr" adlanan XXI əsrə məlumatın ötürülməsində interaktivlik və müxtəlifçalarlılıq internet istifadəçiləri arasında intensiv fikir mübadiləsi, onların "evdən çıxmadan" dünyanın istənilən nöqtəsinə "virtual" səyahəti ilə özünü bürüzə verir. Dünyanın sərhədlərini "virtual" olaraq aşan insanlar, xüsusilə, hələ şəxsiyyət kimi tam formallaşmamış uşaqlar qlobal kitabxana rolunu oynayan internetdə təbiyəvi cəhətdən özlərinə uyğun olmayan məlumatlar blokuna da daxil olurlar. Uşaqların internetdən istifadəsinə valideyn nəzarətinin müxtəlif səbəblər üzündə zəif olması uşaqlarda akselerasiya prosesinin sürətlənməsinə və vaxtından əvvəl "böyüməsinə" gətirib çıxarır. Bu da uşaqların mənəvi təbiyəsində müəyyən problemlərlə müşayiət olunur və uşaqların internetdən istifadəsində pedaqoji-psixoloji amillərin nəzərdən qaçırlıması gələcəkdə təbiyə sahəsində ciddi fəsadlara yol açı bilər.

Qloballaşma şəraitində təbiyə ilə bağlı diqqət mərkəzində saxlanması vacib olan məsələlərdən biri ictimai rəyin və ictimai qınağın zəifləməsidir. Əvvəller ictimai yerlərdə, insanı əhatə edən mühitdə (bu daha çox mikro və mezomühitə

addir) milli-mənəvi dəyərlərimizə, milli əxlaqımıza zidd olan hərəkətlərə qarşı vətəndaşlarda güclü ictimai qınaq var idi. İndi isə sanki insanlarda cəmiyyətdə baş verən təbiyəsiz hərəkətlərə qarşı laqeydlik, "toleranthlıq" yaranıb və bunun da getdiyə adət halını alması galəcəkdə yaxşı nəticələr verməyəcək.

Dünya xalqları arasında bizi bir millət kimi səciyyələndirən, müəyyən edən və ən ali hiss olan milli özünüdərk qloballaşma prosesində hər bir xalq və millət üçün özünümüdafia, özünüqoruma vəzifəsini yerinə yetirir. Heç bir xalq özünü dünyada gedən fundamental, planetar proseslərdən təcrid etmək gücündə deyil və təbiyə sistemləri də bazis rolunu oynayan iqtisadiyyatın Qərbə integrasiyası fonunda daha tez qloballaşmaya məruz qalır. Milli ruhun yaranması ailənin iki sütunu olan valideynlərin milli özünüdərkindən birbaşa asılıdır və həm ata, həm də ana eyni millətə, xalqa mənsubdurlarsa, orada böyüyən uşaq hər iki valideyndən milli xüsusiyyətləri əxz edəcəkdir. Əgər valideynlərdən biri, xüsusilə ana başqa xalqın nümayəndəsidirsə, burada milli özünüdərk ilə bağlı müəyyən kənaraçımaların şahidi olur. Müxtəlif xalqlara və millətlərə məxsus insanlar arasında nikahın bağlanması müasir dövrdə adı hal alıb və əvvəlki illərə nisbətən buna cəmiyyətdə daha tolerant münasibət mövcuddur. Doğrudur, bizim cəmiyyətdə bu nikahlara münasibət birmənali deyil və onu təqdir edənlər də, tənqid edənlər də kifayət qədər elmi dəlilləri əsas olaraq gətirirlər. Amma bir xalq və millət olaraq bu gün milli özünüdərk ilə bərabər, genefondumuzun da qorunub saxlanılması vətəndaş cəmiyyəti olaraq bizim hər birimizin milli-mənəvi borcumuz olmalıdır.

Qloballaşma ilə bağlı təbiyədə mövcud olan problemlərin yaranmasında ictimai təbliğat və təşviqat vasitəsi olan televiziyanın öz payı var və onun haqqında qısa da olsa yazmaq yerinə düşər. Acınacaqlı hal odur ki, bu gün uşaqların təbiyəsinə ailədən və məktəbdən də daha çox televiziya ekranlarından tamaşaçıya ötürülən qeyri-etik verilişlər, aqressiya və qəddarlıq təbliğ edən filmlər daha güclü təsir göstərir. Tədqiqatçı Ə.Bədəlova yazır: "Bu gün Azərbaycan evlərinə təkcə yerli ekran vasitəsilə sutkada 20 saatdan çox veriliş ötürülür. Onun yaridan çoxu ədəb-ərkandan kənardır" (2, s.18).

Hələ vaxtılı VII əsrə Məhəmməd peyğəmbər təbiyədə qloballaşmanın təzahürlərini bir cümlə ilə belə ifadə etmişdir: "Uşaqlar öz valideynlərindən daha çox zəmanələrinə bənzəyirlər". Bu gün də bu aforizm öz aktuallığını saxlayır və bu bənzəmədə televiziyanın öz rolü var. Təəssüf ki, bu məkandan təbiyə vasitəsi kimi çox az istifadə edilir və oradakı verilişlərin çoxu sanki cəmiyyətin mənəviyyətinin pozulmasına hesablanıb. Televiziyanın məhz qloballaşma şəraitində xalqın həyatında oynadığı əhəmiyyətli rolü ümummilli liderimiz Heydər Əliyev belə qiymətləndirmişdir: "İnsanların mənəvi təbiyəsində, mənəvi inkişafında televiziyanın rolü çox böyükdür. Televiziya respublikanın həyatında gedən prosesləri əks etdirərək xalqımızda, vətəndaşlarda ictimai-siyasi fəallığı artırıbdır. Televiziya xalqımızın gözəl ənənələrini, milli ənənələrini, mənəvi

ənənələrini təbliğ edərək insanlarımızı mənəvi cəhətdən daha da yüksəltməyə kömək edibdir. Televiziyanız tariximizin səhifələrini əyani surətdə təbliğ edərək hər bir vətəndaşın öz keçmişini, tarixini, millətin aqibətini daha yaxından bilməsinə kömək edibdir. Televiziya insanların mənəvi tərbiyəsini yüksəltmək üçün çox gözəl bir vasitədir. Televiziya bu işi davam etdirməlidir. Bizim insanlarımızda milli vətənpərvərlik ruhu, milli qürur hissi daha da inkişaf etməlidir və televiziya bu sahaya bundan sonra da ciddi fikir vermalıdır” (1, s.553-554). Televiziya Ulu öndərin bu tövsiyələrini fəaliyyət kredosuna çevirməlidir və Qarabağ uğrunda gedən 44 günlük Böyük Vətən müharibəmizdə dövlət televiziyası (AzTV) xalqımızın milli mənəviyyatının əsas qolu olan döyüşkənlilikimizi, Vətən və torpaq, yurd təssübkeşliyimizi, Vətən uğrunda canını fəda edən minlərlə Azərbaycan əsgərinin qəhrəmanlığını bütün dünyaya bəyan etdi. Qloballaşan dünyada düşmən tapdağında olan torpaqları uğrunda ölüm-dirim mübarizəsinə qalxan, dilindən, dinindən, sosial vəziyyətindən, milli mənsubiyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşları bir yumruq kimi Ali Baş komandanın ətrafında birləşən Azərbaycan adlı ölkəni daha yaxından tanıtmaqdə məhz televiziya öndə gedən təbliğat vasitəsi oldu. Türk milli birliliyinin ifadəsi olan “iki dövlət-bir millət” tandemının siyasi gücü ilə türk birliyinə düşmən münasibət bəsləyən bəzi ölkələrə verilən ritorik cavab Azərbaycanın qloballaşma şəraitində inkişafının konturlarını müəyyən etdi. Bu müharibə bir daha sübut etdi ki, milli təssübkeşliyi, Vətən sevgisi güclü olan xalqlar məkanından və zamanından asılı olmayaraq öz mövcudluğunu əsrlər boyu saxlayır.

Sürətlə gedən qloballaşma prosesi bütün yaş dövrlərini əhatə etsə də, gənclərimizin sosial həyatına onun güclü təsirini asanlıqla görmək olar. Bu onların zahiri görünüşündə, davranış fəaliyyətində və düşüncə tərzində özünü bürüza verir. Belə şəraitdə mədəni, mənəvi və milli köklərimizə qayıdışın elmi konsepsiyası hazırlanmalıdır və bu konsepsiya ilə gənclərimizdə mənəviyyatımıza daxil olan yad ünsürlərə, yabançı təsirlərə qarşı “sosial özünümüdafia instinkti formalasdırılmalıdır” (3, s.17). Milli mənlik hissi güclü olan fərdlərdən ibarət xalqlar məhz bu ali hissən təsiri və qüdrəti ilə dünyada gedən mürəkkəb siyasi-iqtisadi hadisələrlə assosiasiya edilmiş ümumdünya böhranlarında davam gətirib mövcudluğunu davam etdirirlər. Milli dərk ilə özünüdərk arasındaki ahəngdar tarazlıq gənc nəslin hadisələrə milli təssübkeşlik rakursundan qiymət verib daha mobil və əvvəl olmasına şərait yaradır.

Qloballaşmada “ictimai mən” ilə “milli mən” arasında üzvü bağlılıq olmadıqda insan milli xüsusiyyətlərini getdikcə itirən “dünya insanı”na çevrilməyə başlayır. Bu konsepsiya ətrafında bu gün müxtəlif fikir mübadiləsinin getməsi və dünyada gedən sosial-siyasi proseslərin məhz bu çevrilməyə istiqamətlənməsi tərbiyə sistemlərində milli qayıdışa sistemli elmi-fəlsəfi-pedaqoji yanaşmanın aktuallaşdırır. Dünyanın eyni düşüncə tərzinə, heç bir milli koloritə malik olmayan insanlardan ibarət olması onun rəngarəngliyininitməsi və “darixdirci planet”ə

çevrilməsi ilə nəticələnər. Bizim doğma evimiz olan Yer planetini müxtəlif milli köklərə, milli-mənəvi dəyərlərə malik xalqlar daha da maraqlı edir, çünkü xalqlar, tərbiyə sistemləri arasında gedən integrasiya prosesləri hər bir xalqı, eyni zamanda dünyani mənəvi cəhətdən daha da zənginləşdirir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Bədəlova Ə.* Qloballaşma şəraitində böyüməkdə olan nəslin milli özünüdərk tərbiyəsi. Bakı: ADPU, 2013, 93 s.
2. Heydər Əliyev: Mənəviyyat, mənəvi dəyərlər, mənəvi tərbiyə. Bakı: Müəllim, 2008, 614 s.
3. Xəlilov S. Şərq və Qərb. Ümumbəşəri ideala doğru. Bakı: Azərbaycan Universiteti, 2004, 624 s.
4. Qaralov Z. İdeologiya və mənəviyyat. Bakı: Hüquq, 2008, 483 s.
5. Qısa siyasi lüğət. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1967, 230 s.

Redaksiyaya daxil olub 20.10.2021